

LES VACUNACIONS, UNA MESURA PREVENTIVA FONAMENTAL PER A LA SALUT DE LA POBLACIÓ. RELLEVÀNCIA ACTUAL DE LES VACUNACIONS

Situació actual i propòsit

La introducció de les vacunes va suposar una millora molt important per a la salut de la població, ja que són una de les mesures sanitàries que més ha contribuït a augmentar l'esperança de vida al món. Els programes de vacunacions i el fet que una proporció molt elevada de la població hagi estat adequadament vacunada han possibilitat que la poliomielitis, la diftèria, el tètanus, la tos ferina, el xarampió, la rubèola, la parotiditis, així com les malalties produïdes per *Haemophilus influenzae* de tipus b i pel meningococ del serogrup C hagin desaparegut o n'hagi disminuït la incidència en més del 95% a Catalunya.

De totes maneres, actualment, entre els responsables de la salut pública i molts professionals sanitaris es té la impressió que en alguns sectors de la població ha disminuït, en cert grau, la percepció que les vacunacions constitueixen una mesura fonamental per prevenir les malalties i preservar la salut.

Un aspecte determinant d'aquesta situació ha estat que en grups socials concrets i també entre alguns professionals sanitaris, en els darrers anys, s'han propagat reticències i posicions crítiques davant certes vacunacions. Aquestes postures poden estar relacionades amb una major preocupació a favor dels drets individuals, una demanda creixent de garanties de seguretat i, en un altre àmbit, a dubtes plantejats en relació amb la necessitat d'algunes vacunacions.

La facilitat de disseminació d'aquestes posicions pels mitjans de comunicació representa un fet potencialment negatiu per a la salut pública, ja que poden arribar a dissuadir algunes persones de vacunar-se, fet que suposaria renunciar a una mesura preventiva cabdal per a la preservació de la salut. Malgrat això, s'ha d'assenyalar que, en general, a Catalunya, de moment no ha disminuït de forma significativa el percentatge total d'infants que reben les vacunes establertes pel Programa de vacunacions sistemàtiques de Catalunya, però aquest fet podria produir-se en el futur.

Tanmateix, s'ha de constatar que la resposta del sistema públic de salut davant d'aquesta situació ha estat feble, ja que no s'han impulsat prou actuacions per estimular la confiança de la població en les vacunacions i per mantenir i millorar els actuals nivells de cobertura vacunal, com són la formació continuada dels professionals sanitaris, l'educació sanitària de la població, i la potenciació de la comunicació informativa en la matèria.

El Consell Assessor de Vacunacions de Catalunya ha considerat oportú cridar l'atenció sobre la situació present. El propòsit d'aquest document és fer unes recomanacions per tal d'optimitzar la resposta del sistema sanitari públic. Les recomanacions que es proposen segueixen de ben a prop les línies d'acció assenyalades per l'Organització Mundial de la Salut i les agències públiques de salut principals i societats científiques nacionals i internacionals.

Aquest document s'adreça als responsables de l'Agència de Salut Pública de Catalunya i es refereix exclusivament a les vacunacions sistemàtiques incloses en el calendari de vacunacions de la Generalitat Catalunya, que s'ofereixen a tota la població de Catalunya.

De bell antuvi, cal esmentar que totes les vacunes incloses en el calendari de vacunacions de Catalunya són efectives i segures, i que aquestes propietats es fonamenten en evidències científiques contrastades. És important esmentar, però, que per a algun grup de persones d'alt risc, pel que fa al seu grau d'afectació immunitària, en algunes ocasions els nivells d'immunogenicitat assolits amb una vacuna poden ser inferiors als de la resta de la població.

Abans de decidir la inclusió d'una vacuna en el calendari de vacunacions sistemàtiques, els responsables de salut pública han hagut de valorar molt detalladament la importància que té en la comunitat la malaltia que es vol prevenir i revisar els informes i estudis que arreu del món s'han realitzat sobre la seva seguretat i efectivitat. També han considerat els costos que suposarà la vacunació i els beneficis que proporcionarà en termes de salut i econòmics (anàlisi cost-efectivitat i cost-benefici).

Els problemes associats a les baixes cobertures vacunals

Contràriament als beneficis elevats que s'obtenen quan la proporció de persones vacunades és alta, quan la vacunació manca o disminueix, això comporta que reapareguin casos de malaltia que s'haurien pogut evitar. N'és un exemple clar la situació actual del xarampió a Europa ja que, malgrat que es disposa d'una vacuna d'eficàcia molt elevada contra aquesta malaltia, en alguns països la proporció de població vacunada ha disminuït. Això ha propiciat que se'n produïssin brots importants, per la qual cosa s'estima que l'any 2011 n'hi va haver més de 30.000 casos a Europa, amb múltiples hospitalitzacions i algunes defuncions, que s'haguessin pogut evitar.

Malgrat el nombre elevat de defuncions en infants que es produeix cada any per falta d'accés a les vacunes, principalment en els països de renda baixa, a la nostra societat alguns pares opten per no vacunar els seus fills, ja que tenen la percepció que les vacunes són insegures o innecessàries. En canvi, no consideren un risc real les malalties, que es poden prevenir amb les vacunacions, ja que pensen que la possibilitat de contagi és molt baixa i creuen que, en cas que aquest es produeixi, aquestes malalties són banals i es poden superar sense haver de fer res ni rebre cap tractament.

Probablement, en l'actualitat, el perill més gran relacionat amb la vacunació és la possible disminució de les cobertures a causa del rebuig per por a les reaccions adverses o a l'aparició de malalties molt poc freqüents que, en la majoria de casos, no tenen cap relació causal amb la vacunació. Si aquesta disminució s'accentués es perdrien molts dels beneficis que les vacunacions han aportat a la societat i no només en termes de pèrdua de la salut, sinó també quant a possibilitats de desenvolupament individual i social i de benestar col·lectiu. Si imaginem un món sense vacunes, de ben segur que la població tindria un risc molt superior a l'actual de patir malalties infeccioses i les seves complicacions.

Les decisions sobre les vacunacions i la informació disponible

En les decisions individuals respecte a la vacunació hi intervé un ventall ampli de variables, com la informació i les recomanacions proporcionades pels professionals sanitaris, que tenen una importància molt destacada, els patrons socials, les vivències de

la família i els companys, l'experiència prèvia i la confiança en institucions o persones, entre d'altres. La informació sobre l'eficàcia i la seguretat de les vacunes a què tenen accés els ciutadans és un factor fonamental en la presa de decisions sobre si cal vacunar-se o no.

En l'actualitat, un nombre creixent de persones utilitza la xarxa d'Internet com a font d'informació sobre qüestions relacionades amb la salut, incloses les vacunes. La informació disponible a la xarxa procedeix de fonts diverses: organismes oficials, organismes o societats independents de l'Administració sanitària, que proporcionen una informació contrastada i fiable; però també, fet que és preocupant, i en una proporció creixent, d'entitats i persones contràries a la vacunació, que sovint actuen sota noms equívocs.

No és poc habitual trobar professionals sanitaris que s'oposin a una vacunació en concret, com pot ser la vacuna contra la grip pandèmica o la grip estacional, o la vacuna contra el virus del papil·loma humà, i que adoptin una postura crítica vers les recomanacions dels organismes responsables de la salut pública.

Aquesta postura crítica acostuma a anar acompanyada d'una sèrie de trets comuns: representació inexacta o esbiaixada de les dades i els fets, contrastats científicament; menyspreu i desqualificació de dades científiques; i presentació de casos singulars amb històries personals impactants que, a primera vista, poden tenir plausibilitat biològica però que, en general, tenen una relació temporal (es tracta de reaccions que es presenten poc després d'haver rebut la vacuna), però no causal (no s'ha pogut demostrar que la vacuna sigui la causa de la reacció), amb aquestes. Tampoc és inhabitual recórrer a teories singulars i presentar els detractors de les vacunes com a persones expertes i independents. Aquestes posicions contràries a la vacunació sovint són atractives per als mitjans de comunicació, ja que suposen un fet més interessant que no pas l'àrida presentació d'evidències científiques.

El rol dels professionals sanitaris

La conducta dels professionals sanitaris en matèria de vacunacions ha de desplegar-se d'acord amb els fonaments ètics de la professió i les bones pràctiques sanitàries. En primer lloc, cal tenir present que, en cas de patir una malaltia transmissible, el sanitari pot ser una font d'infecció per als seus pacients; i per aquest motiu, si hi ha una vacunació apropiada, s'ha de protegir davant la possibilitat d'adquirir la infecció. Això implica que, tant per autoprotecció personal com en interès dels pacients, els sanitaris han de rebre les vacunes contra malalties per a les quals constitueixen un grup de risc. D'altra banda, tots els professionals sanitaris tenen el deure ètic de conèixer i ser solvents en les matèries de la seva professió, i de fer servir sempre la millor informació científica disponible. La font d'aquesta informació pot ser independent, com ho és la literatura biomèdica, o pot venir en forma de recomanacions i guies de les societats científiques, grups d'experts o institucions oficials.

També es tasca dels professionals contribuir a augmentar el coneixement que la població en general posseeix sobre les vacunacions, així com atendre de forma adequada les preocupacions de les famílies i ciutadans sobre els seus beneficis i possibles riscos. Cal que la població conegui suficientment els avantatges que tenen les vacunacions per a la seva salut, així com la protecció que confereixen al conjunt de la societat, per la qual cosa els professionals de la salut són un pilar bàsic en l'educació per a la salut de la població sobre aquesta matèria. La importància i el benefici respecte a la malaltia que aporta

l'administració d'una vacuna, així com la seva seguretat i efectivitat, han de ser aspectes claus de la informació que proporciona el professional sobre les vacunes.

Cal que qualsevol professional sanitari, sigui quina sigui la seva especialitat, expressi les seves opinions i faci comentaris sobre les vacunes basant-se sempre en l'evidència científica, i cal que mantingui una actitud de promoció de la vacunació i que la faci accessible a les persones que atén. A més, cal tenir en compte que en els últims anys s'han fet progressos importants en el món de les vacunacions. Així, per exemple, en els últims vint anys a Espanya s'han comercialitzat 39 vacunes noves, mentre que durant les tres dècades prèvies només se'n disposava de 10; i, a més, actualment es poden fer combinacions molt diverses a l'hora d'administrar-les en funció de les necessitats i les característiques de cada persona. Per tot això, cal vetllar perquè els plans docents de les diferents professions sanitàries prevegin una capacitat adequada en matèria de vacunacions. Així mateix, les organitzacions sanitàries, especialment les de l'àmbit de la provisió assistencial, han de vetllar perquè els professionals compleixin de forma adequada els criteris de la bona pràctica clínica i de prevenció de riscos laborals en matèria de vacunacions.

Les famílies i les vacunacions

El sistema sanitari públic proporciona les vacunes essencials per a la infància i per a les persones adultes. Totes les vacunes incloses en el calendari de vacunacions sistemàtiques són gratuïtes i tenen caràcter voluntari, és a dir, són recomanades pel sistema sanitari però no imposades a ningú. Constitueixen un dret, ja que formen part de les prestacions sanitàries bàsiques dels ciutadans.

Els pares i mares han de vetllar perquè els seus fills no perdin la magnífica oportunitat de protecció que representen les vacunacions i els programes vacunals. El compliment del calendari vacunal de cada uns dels infants és un deure que els pares i mares han de tenir ben present per assegurar-ne la salut i el desenvolupament adequat. Per disposar de bona informació i sempre que es plantegin dubtes, cal que consultin els professionals de pediatria, de medicina de família o d'infermeria del seu centre d'atenció primària; a les oficines de farmàcia els farmacèutics els proporcionaran igualment una informació ben acurada. Tots aquests professionals estan permanentment a la seva disposició. L'establiment d'una estreta relació de les famílies i els ciutadans amb el seu equip de professionals sanitaris és fonamental per a l'òptim desplegament dels programes vacunals i per a la vigilància i el manteniment de la salut de les persones.

D'altra banda, és important que els pares i mares no es deixin influir per opinions i informacions particulars contràries a les vacunacions. També han de recordar que malgrat els nivells elevats de salut de què actualment gaudeix la població, les vacunacions segueixen sent una mesura preventiva essencial per fer front a les malalties infeccioses i que, si es menystenen o es bandegen, s'està perjudicant clarament la salut de la comunitat.

La comunicació d'informació sobre vacunacions

Es essencial que els professionals sanitaris, les institucions sanitàries, els mitjans de comunicació, els grups de risc i la població en general, estiguin ben informats sobre les característiques i els objectius dels programes vacunals existents a Catalunya. A partir de diverses experiències, en especial al voltant de les dificultats i els dubtes apareguts en

relació amb la vacunació durant la grip pandèmica de l'any 2009, diverses institucions públiques han assenyalat la necessitat de potenciar, en un grau elevat, la informació a la societat, sobre els plans vacunals i la seva execució. Pertoca a l'Agència de Salut Pública de Catalunya tenir un gran protagonisme i una gran transparència en el procés continuat de proporcionar una informació acurada en relació amb la vacunació. També cal demanar als mitjans de comunicació que contribueixin a transmetre una informació veraç i objectiva, i que defugui els sensacionalismes.

Impuls de la recerca

Atès l'interès de les diverses estructures de salut pública en relació amb el fet que la presa de decisions es faci sempre segons les evidències científiques més fermes, a partir d'un bon coneixement de la situació epidemiològica existent, i tenint en compte els seus costos i seu impacte social i econòmic, l'impuls de la recerca sobre els programes específics de vacunacions esdevé un aspecte molt rellevant. Per això es considera necessari potenciar la recerca orientada a avaluar els resultats de prevenció de malalties immunoprevenibles en la comunitat (estudis d'efectivitat i d'impacte) i a valorar aquests resultats tenint en compte també els costos econòmics (estudis cost-efectivitat i cost-benefici).

Recomanacions

D'acord amb el que s'acaba d'exposar, el Consell Assessor de Salut Pública recomana a l'Agència de Salut Pública de Catalunya que elabori un programa per a la millora de les vacunacions a Catalunya que, a més de l'estratègia d'implantació i manteniment dels programes de vacunacions, l'anotació de les vacunacions rebudes, el registre d'efectes adversos i altres aspectes que es considerin adequats, abordi de forma prioritària els punts següents:

1. L'impuls de les **activitats continuades de formació i actualització** en matèria de vacunacions per tal que hi puguin accedir tots els professionals sanitaris que desenvolupen la seva activitat en el sistema sanitari públic de Catalunya. Cal vetllar perquè els plans docents de les diferents professions sanitàries prevegin una capacitat adequada en matèria de vacunacions. També cal incentivar la formació amb les tecnologies de comunicació més recents i afavorir l'assistència dels professionals a les activitats formatives. Així mateix, cal reclamar als sanitaris més implicats en les vacunacions que assoleixin i mantinguin un elevat grau de formació en la matèria.
2. L'impuls de l'**educació per a la salut** de totes les persones de la comunitat, especialment la dels pares i les mares, sobre la importància que tenen les vacunacions per a la salut individual i col·lectiva. L'Agència de Salut Pública de Catalunya ha de disposar d'un potent i atractiu sistema d'informació per a la població sobre les vacunacions. Així mateix, ha d'impulsar l'existència de programes informatius regulars en alguns mitjans de comunicació, que expliquin la rellevància de les vacunacions per a la salut dels infants i de tota la població.
3. L'impuls de la **comunicació informativa**, tant als professionals sanitaris com als mitjans de comunicació i als ciutadans, sobre els programes de vacunació que es despleguen a Catalunya. Les vacunacions, en un sentit d'aportació positiva a la salut, haurien de ser motiu d'informació i de presència freqüent en els mitjans de

comunicació, a través dels quals es puguin exposar els resultats i assoliments, l'evolució dels programes, les novetats locals i internacionals, les recerques en curs, etc. Abans i durant les campanyes vacunals cal mantenir un contacte estret amb les entitats i associacions professionals sanitàries, les institucions sanitàries i, en especial, amb els mitjans de comunicació, amb finalitat informativa i no gens publicitària. Així mateix, cal elaborar estratègies perquè la informació arribi a grups de risc específics.

4. L'impuls de **la recerca en l'àmbit de les vacunacions**, especialment mitjançant el foment de la realització d'estudis epidemiològics que puguin proporcionar un coneixement elevat sobre la situació immunitària tant d'àmbit general com dels col·lectius específics i també sobre l'impacte de les vacunacions en la salut de la població.

Referències bibliogràfiques

- American Academy of Pediatrics. Facts for parents about vaccine safety. Elk Grove Village, IL: American Academy of Pediatrics, March, 2008.
- Asociación Española de Vacunología. Hablemos de las vacunas desde la ciencia y el conocimiento. *Vacunas* 2011;12:160-6.
- Centers for Disease Control and Prevention. Vaccine preventable deaths and the global immunization vision and strategy, 2006-2015. *Morbidity and Mortality Weekly Report* 2006; 55:511-15.
- Comitè Consultiu de Bioètica de Catalunya. Consideracions ètiques i socials sobre el calendari de vacunacions del Departament de Salut, 2009.
- Haut Conseil de la Santé Publique. Rapport relatif au programme national d'amélioration de la politique vaccinale 2012-2017, 25 mai 2012.
- Infectious Diseases Society of America. Executive summary. Actions to strengthen adult and adolescent immunization coverage in the United States: policy principles of the Infectious Diseases Society of America. *Clinical Infectious Diseases* 2007;44:1529-31.
- Pineda D, Myers MG. Finding reliable information about vaccines. *Pediatrics* 2011; 127(Suppl 1): S133-7.
- The Council of the European Union. Council recommendation of 22 December 2009 on seasonal influenza vaccination. *Official Journal of the European Union* 29.12.2009 (2009/1019/EU).
- Organización Mundial de la Salud. Proyecto de Plan de Acción Mundial sobre vacunas. Informe de la Secretaría, Mayo, 2012.
- WHO. Meeting of the Strategic Advisory Group of Experts on Immunization, April 2012. Conclusions and recommendations. *Weekly Epidemiological Record* 2012;87:201-16.
- World Health Organization Regional Office for Europe and Department of Health of the United Kingdom. Setting the immunization agenda through advocacy and communication. Royal College of Physicians, London 2008.
- World Health Organization Regional Office for Europe. 11th Meeting of the European technical Advisory Group of Experts on Immunization, March 2011.

Consell Assessor de Salut Pública (octubre de 2012)

Aquest document ha estat elaborat per un **Grup de Treball** format per Àngela Domínguez (Universitat de Barcelona), Antoni Trilla (Hospital Clínic), Lluís Urbiztondo (Agència de Salut Pública de Catalunya) i Fernando Moraga (Societat catalana de Pediatria) i revisat pels membres del **Consell Assessor de l'Agència de Salut Pública de Catalunya** i del **Comitè d' Experts en Vacunacions**.

Els membres del **Consell Assessor de l'Agència de Salut Pública de Catalunya** són: Josep Vaqué (president), Àngela Domínguez (vicepresident), Pedro Alonso, Salvador Alsius, Josep Maria Antó, Josep Arqués, Francesc Xavier Bosch, Miquel Bruguera, Victòria Camps, Mariano Domingo, Josep Maria Gatell, Pere Ibern, Abel Mariné, Josep Maria Monfort, Antoni Plasència, Guillem Prats, Josep Ramos, Marisol Rodríguez, Claustre Solé i Antoni Trilla. Rafel Guayta (secretari).

Els membres del **Comitè d' Experts en Vacunacions** són: Lluís Salleras, Antoni Mateu, Josep Argimon, Joan Batalla, Josep Ma. Bayas, Carmen Cabezas, Magda Campins, Josep M. Corretger, Elia Díez, Àngela Domínguez, Pepi Estany, Pere Godoy, Carlos Rodrigo Gonzalo de Liria, Montserrat Martínez, Fernando Moraga, Ma. Lluïsa Morató, Encarnació Navas, Marta Palou, Neus Rams, Rosalia Santesmases, Ricard Tresserras, Lluís Urbiztondo i Josep Vaqué.

Declaració de conflicte d' interessos

Els membres del Grup de Treball, així com la resta de membres del Consell Assessor de l'Agència i del Comitè d' Experts en Vacunacions declaren que no tenen cap conflicte d' interès que pugui haver influït en les opinions i recomanacions que consten en aquest document.